Enskild motion M1739

SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1842

av Alexandra Anstrell (M)

Stärkta krav på samhällsnytta i offentligt finansierad forskning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för att statligt finansierad tillämpad och beslutsstödjande forskning i större utsträckning ska innehålla konkreta förslag till lösningar och åtgärder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att relevanta forskningsuppdrag bör omfatta risk- och konsekvensanalyser samt uppskattningar av kostnader och nyttor för föreslagna åtgärder och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka kraven på att forskningsresultat inom strategiskt viktiga områden, såsom Arktis, omsätts i användbara beslutsunderlag för politiska beslutsfattare och ansvariga myndigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Forskning ska inte bara beskriva problem utan den behöver också bidra till fler lösningar.

Sverige är en framstående forskningsnation. Varje år investeras betydande offentliga resurser i forskning som bidrar till ny kunskap, teknisk utveckling och ökad förståelse för de utmaningar som vårt samhälle står inför. Det är både viktigt och nödvändigt. Men det finns anledning att ställa frågan om vi i tillräcklig utsträckning säkerställer att resultaten från offentligt finansierad forskning också kan omsättas i praktisk handling. Det är en sak att konstatera att ett problem finns. Det är en annan att presentera hur problemet kan hanteras, vilka åtgärder som är möjliga, vilka risker de medför och vad de kostar.

För den som har ansvar för att fatta beslut räcker det inte alltid att få veta att utvecklingen går åt fel håll. Beslutsfattare behöver också underlag för att kunna bedöma vad som bör göras, vilka alternativ som finns och vilka konsekvenser olika vägval får. Vi behöver därför gå från att enbart beskriva problem till att i större utsträckning också identifiera och värdera lösningar. Det handlar inte om att politiken ska styra forskningens slutsatser. Tvärtom måste forskningens oberoende och vetenskapliga integritet värnas. Det handlar om att staten, när den finansierar forskning med ett tydligt tillämpat syfte, också ska kunna efterfråga resultat som är användbara i praktiken.

Arktis är ett tydligt exempel på behovet

Utvecklingen i Arktis illustrerar detta behov särskilt väl. Arktis genomgår omfattande förändringar. Klimatförändringar, förändrade isförhållanden, miljöföroreningar, ökande geopolitiska spänningar och nya förutsättningar för transporter och ekonomisk verksamhet skapar både utmaningar och möjligheter.

Det bedrivs omfattande och värdefull forskning om dessa förändringar. Forskningen bidrar till att identifiera risker, beskriva utvecklingen och öka förståelsen för de komplexa samband som påverkar regionen. Men när problem väl har identifierats behöver nästa steg bli tydligare. Om forskning exempelvis visar att miljöföroreningar, avfall eller mikroplaster utgör ett växande problem i Arktis behöver vi inte enbart veta hur omfattande problemet är eller vilka konsekvenser det kan få. Vi behöver också veta vilka åtgärder som kan minska problemen, vilka tekniska eller organisatoriska lösningar som finns, vem som kan genomföra dem och vad de skulle kosta.

Detsamma gäller frågor om klimatanpassning, infrastruktur, försörjningsberedskap och säkerhet. Om forskning visar att tinande permafrost hotar byggnader, vägar och annan samhällsviktig infrastruktur behöver beslutsfattare få underlag för vilka förebyggande åtgärder som är möjliga, vad de kostar och vilka risker som följer av att

inte agera. Om forskningen identifierar nya säkerhetsrisker i Arktis behöver den, när uppdragets inriktning medger det, också kunna bidra till analyser av möjliga motåtgärder, prioriteringar och konsekvenser.

Arktis är dessutom en region där internationellt samarbete är avgörande. Därför behöver forskningens resultat kunna ligga till grund för gemensamma prioriteringar mellan länder, myndigheter och andra aktörer.

Kunskap om problemen är en förutsättning för handling. Men kunskapen måste också kunna omsättas i beslut. Riskanalyser och kostnadsbedömningar behöver bli en naturlig del. När staten beställer eller särskilt finansierar forskning för att möta identifierade samhällsutmaningar bör det i relevanta fall ställas tydligare krav på att resultaten innehåller mer än observationer och problembeskrivningar.

Det bör också ingå att, när det är vetenskapligt och praktiskt möjligt, redovisa:

- Vilka möjliga lösningar och åtgärdsalternativ som finns.
- Vilka förväntade effekter de olika alternativen kan få.
- Vilka risker, osäkerheter och målkonflikter som behöver beaktas.
- Vilka kostnader som kan förväntas uppstå vid genomförandet.
- Vilka samhällsekonomiska konsekvenser åtgärderna kan medföra.
- Vilka konsekvenserna kan bli om inga åtgärder vidtas.
- Vilka aktörer som har ansvar eller förutsättningar att genomföra åtgärderna.

Det är inte alltid möjligt att ge exakta svar eller kostnadsberäkningar. Forskningens resultat kan vara osäkra och ibland krävs ytterligare studier innan en lösning kan rekommenderas. Men även detta är värdefull information för beslutsfattare. Att tydligt redovisa osäkerheter, kunskapsluckor och behovet av ytterligare analyser är bättre än att lämna identifierade problem utan någon diskussion om möjliga vägar framåt.

Respekt för forskningens frihet, men också för skattebetalarnas pengar

Forskningens frihet är en grundläggande förutsättning för ett demokratiskt och kunskapsbaserat samhälle. Grundforskning måste kunna bedrivas utan krav på omedelbara praktiska resultat. Många av historiens viktigaste vetenskapliga genombrott har vuxit fram ur forskning vars framtida användningsområden inte varit kända från

början. Denna motion syftar därför inte till att begränsa den fria forskningen eller kräva att varje forskningsprojekt ska leverera färdiga lösningar. Däremot bör det vara rimligt att ställa tydligare krav på den forskning som finansieras med ett uttalat syfte att bidra till att lösa konkreta samhällsproblem.

Det är också en fråga om respekt för skattebetalarnas pengar. När offentliga medel investeras i forskning för att stärka samhällets förmåga att möta framtidens utmaningar bör vi säkerställa att kunskapen i största möjliga utsträckning kommer samhället till nytta. Det innebär inte att forskarna ska fatta de politiska besluten. Deras uppgift är att bidra med vetenskapligt grundade analyser, alternativ och konsekvensbedömningar. Det är därefter politikens ansvar att väga olika intressen mot varandra, prioritera resurser och fatta beslut. En tydligare ansvarsfördelning mellan forskning och politik kan därmed stärka både forskningens relevans och kvaliteten i det politiska beslutsfattandet.

Regeringen bör därför se över hur krav på lösningsorientering, riskanalyser och kostnadsbedömningar kan utvecklas inom statligt finansierad tillämpad och beslutsstödjande forskning. Det kan exempelvis ske genom tydligare uppdragsbeskrivningar, kriterier vid riktade forskningsutlysningar och former för återrapportering till ansvariga myndigheter och beslutsfattare. Särskilt angeläget är detta inom strategiskt viktiga områden som Arktis, totalförsvar, klimat- och miljöanpassning, infrastruktur och samhällssäkerhet.

Det bör också övervägas hur forskningsfinansiärer och berörda myndigheter bättre kan samverka för att säkerställa att forskningsresultat blir tillgängliga och användbara för dem som har ansvar för att omsätta kunskapen i praktisk handling.

Sverige behöver fortsatt forskning i världsklass. Men vi behöver också bli bättre på att ta steget från kunskap till handling. Att identifiera problem är viktigt. Att bidra till att lösa dem är minst lika viktigt. Mot denna bakgrund bör regeringen verka för att offentligt finansierad tillämpad och beslutsstödjande forskning i större utsträckning kompletteras med konkreta handlingsalternativ, riskanalyser och kostnadsbedömningar.

Alexandra Anstrell (M)